

SPORCU ERGEN KIZLARIN SPORA KATILIMININ SOSYO-EKOLOJİK MODEL VE TOPLUMSAL CİNSİYET YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA ANALİZİ

Pınar ÖZTÜRK¹, Canan KOCA¹

¹Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Ankara

Geliş Tarihi: 01.02.2017
Kabul Tarihi: 07.03.2017

Öz: Bu çalışmanın amacı, ergenlik dönemindeki sporcu kızların spor deneyimlerinin sosyo-ekolojik model çerçevesinde toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla incelenmesidir. Eleştirel ve feminist paradigmlar bağlamında tasarladığımız bu nitel araştırmada, Türkiye'nin 6 farklı ilinde toplam 27 sporcu kız (9-17 yaş) ile derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirildi. İçerik analizi sonucunda, kızların spor deneyimlerinin sosyo-ekolojik model kapsamında bireysel, sosyal, fiziksel ve politik faktörlerden etkilendiği ortaya çıktı. Ergen kızların spora katılımını ve spora devam etmelerini sağlayan faktörler şu şekilde sınıflandırıldı: Bireysel: motivasyon, özgüven ve eğlence; Sosyal: aile bireylerinin spora katılımı ve kızlarını desteklemesi, beden eğitimi öğretmenleri, takım arkadaşlarıyla ilişkilendirilen kardeşlik duygusu ve Fiziksel: okulların spor olanaklarının olması. Bununla birlikte eğitim ve spor politikaları temelinde kızların sporcu ve öğrenci kimliği arasında gerilim yaşadıkları görülmüştür. Bu çalışmanın ergen kızların spora katılımı ve devam etme süreçlerini destekleyici politikaların üretilmesinde önemli bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergen sporcu kızlar, spora katılım, toplumsal cinsiyet

ANALYSIS OF SPORT PARTICIPATION OF ADOLESCENT FEMALE ATHLETES WITH SOCIO-ECOLOGICAL MODEL AND GENDER PERSPECTIVE

Abstract: The purpose of this study is to analyze the sport experiences of adolescent female athletes based on the socio-ecological model and gender perspective. We grounded the study on qualitative methodology and critical and feminist paradigms. We collected the data with individual interviews from 27 female athletes (aged 9-17) who live in different (six) cities in Turkey, with differing socio-economic backgrounds. Content analysis showed that sport experiences of adolescent female athletes were shaped by various and frequently overlapping socio-ecological dimensions, such as individual factors; motivation, self-confidence and fun; social factors; sport involvement of family, family support, and sisterhood that is associated with physical education teachers and teammates, and physical factors; sport facilities provided by school. However, in terms of political factors, we found out that adolescent female athletes swing between studentships and athletics on account of educational policies and non-existing state support. We presume that this study, by emphasizing the importance of gender and the socio-ecological factors, will contribute to the state policies that would aim to improve the participation and maintenance of girls in sport in Turkey.

Key words: Adolescent female athletes, sport participation, gender

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde kızların oğlanlara kıyasla fiziksel aktiviteye ve spora katılım oranları düşük olmakla birlikte (İnce ve Ebem 2009; Sallis, Owen ve Fisher, 2008; WHO, 2010), ergenlik döneminde özellikle kızların spor ve fiziksel aktiviteye katılım-

larında önemli bir düşüşün gerçekleştiği bilinmektedir (Barnett O'Loughlin ve Paradis, 2002; Zick ve ark., 2007). Bu dönemin aktif yaşam tarzını da içeren ömür boyu sağlıklı davranışların kazanılmasında kritik bir dönem olmasından kaynaklı, ergen kızların spora katılımını ve devam etmelerini etkileyen faktörleri bütünlükçü bir bakış açısı ile

açığa çıkarmak büyük önem taşımaktadır (Thompson, Humbert ve Mirwald, 2003).

Son yıllarda özellikle çocukların ve gençlerin spor ve fiziksel aktiviteye katılımlarında etkili olan faktörlerin araştırıldığı çalışmalarda bireye, risk faktörlerine ve doğrusal nedenselliğe dayalı geleneksel yaklaşımlardan ziyade çoklu faktörlerin birlikte ele alındığı sosyo-ekolojik model (SEM) sıklıkla kullanılmaktadır (Sallis ve ark., 2008; Zhang, Solmon, Gao ve Kosma, 2012). SEM kadınların ve kız çocuklarının spor ve fiziksel aktiviteye katılmaya ve devam etmeye karar vermelerinde ve deneyimlerinde etkili olan çok boyutlu ve karmaşık faktörlerin anlaşılmasında açıcı bir modeldir (Humbert ve ark., 2006). Modele göre bireylerin fiziksel aktiviteye ve spora katılımlarını bireysel, sosyal, çevresel ve politik faktörler birlikte şekillendirmektedir (Humbert ve ark., 2006; Sallis ve ark., 2008; Zhang ve ark., 2012). *Bireysel faktörler*, demografik, psikolojik ve davranışsal özellikleri içeren faktörlerdir. Araştırmalarda spor ve fiziksel aktiviteye katılım ile ilişkili bulunan bireysel özellikler yaş, cinsiyet, etnisite, algılanan fiziksel yeterlik, zaman kullanımı, fiziksel aktivite bilgisi, öz saygı, öz güven, motivasyon, özerklik, eğitim durumu ve ekonomik durumdur (Norman ve ark., 2005; Sallis, Prochask ve Taylor, 2000; Zhang ve ark., 2012). *Sosyal faktörler*, ailenin, arkadaşların ve resmi ve resmi olmayan sosyal ağların, diğer bir ifadeyle sosyal çevrenin etkisini içeren faktörlerdir. *Fiziksel faktörler*, aynı zamanda çevresel faktörlerdir, spor alanlarının varlığı, ulaşım problemleri, program saatleri, ücretleri ve ekipman giderleri, tesislere erişim, tesis kalitesi, ortamın güvenliği, hava, trafik ve yaşanılan çevre spor ve fiziksel aktiviteye katılım ile ilişkilidir (Duncan, Spence ve Mummery, 2005; Humbert ve ark., 2006; Norman ve ark., 2005). Son olarak *politik faktörler* ise ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki programlar, politikalar ve yasalar ile ilgili faktörlerdir.

Ülkemizde kadınların spor deneyimlerine ilişkin araştırmaların sayısında artış vardır, öte yandan son derece kritik bir dönem olan ergenlikte kızların spor ile ilişkisini bütünsel bir bakış açısı ile inceleyen çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle, çalışmanın amacı, sporcu kızların spora katılımlarında ve devam ettirmelerinde etkili olan faktörleri (bireysel, sosyal, fiziksel ve politik) bütünlüklü bir yaklaşım sunan SEM ile ortaya çıkartmaktır. Bununla birlikte bu çalışmada, toplumsal cinsiyet yaklaşımı (örn., Hall, 1996) ergen kızların deneyiminin anlaşılmasında önemli bir perspektif sağlamaktadır.

MATERYAL VE METOT

Bu makale, 2014 yılında KOÇ-KAM tarafından desteklenen üç kuşak kadının spor ve fiziksel aktivite deneyiminin SEM ve feminist kültürel çalışmalar çerçevesinde incelenmesi isimli bir araştırma projesinin parçasıdır. Bahsi geçen proje kapsamında üç kuşak (anneanne/anne/kız) sporcu olan ve olmayan toplam 148 kadınla görüştük. Bu makale sporcu kızların spor deneyimlerine odaklanmakta ve kızların görüşme verilerinin analizini kapsamakta; bulguların sunumunda ayrıca annele- rinin görüşme verilerinden de faydalanılmaktadır.

Araştırmamızın dayandığı eleştirel ve feminist paradigmlar, toplumsal cinsiyetlendirilmiş sosyal bir düzen olarak kadınların dışlandığı spor alanında kadınların karşı karşıya kaldığı çelişkileri, engelleri, müzakere yöntemlerini ve başa çıkma stratejilerini anlamak için bir yol sunar (Hall, 1996). Araştırmanın amacı ve paradigması doğrultusunda kızların spor deneyimlerini bütünsel bir yaklaşımla anlayabilmek ve ayrıntılı/zengin veri elde edebilmek için nitel araştırma yöntemini kullanmayı tercih ettik.

Katılımcılar: Katılımcıları, “maksimum çeşitleme” ve “kartopu” yöntemleri ile belirledik (Patton, 2002). Buna göre, altı farklı ilde (Adana, Ankara, Erzurum, İstanbul, Ordu ve Sinop) yaşayan, çok yoksuldan (asgari ücret ve altı maddi geliri olan, okur-yazar değil gibi) çok varlıkla (yüksek gelir, yüksek eğitim gibi) doğru farklılaşan sosyo-ekonomik seviyeden sporcu ergenlerle bireysel görüşmeler gerçekleştirdik. Katılımcılar, bir spor kulübünde lisanslı sporcu olan ve en az bir yıldır spora yarışmacı olarak devam eden, farklı spor branşlarından 9-17 yaş aralığında 27 ergen kızdır. Kızların on üçü 4 - 8. sınıflar; on dördü ise 9-12. sınıflar arasında öğrencidir. 17 sporcu bireysel sporlarda (yüzme, cimnastik, judo, karate, okçuluk, tenis, sürat pateni, masa tenisi, binicilik), 10 sporcu takım sporlarında (basketbol, voleybol, buz hokeyi, curling, futbol) yer almaktadır. Kızların spor yaşı 1 ile 8 yıl arasındadır.

Verilerin toplanması: Temel veri kaynağımızı oluşturan derinlemesine bireysel görüşmeler aracılığıyla kızların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olabilmeyi yollarını aramaya çalıştık (Patton, 2002). Görüşme sorularının belirlenmesinde SEM ve onun kullanıldığı araştırmalardan faydalandık (örn., Casey ve ark., 2009; Sallis ve ark., 2000). Soruların, katılımcıların toplumsal ve kültürel bağlamları ve

görüşme esnasında katılımcı ve araştırmacı arasındaki etkileşimden kaynaklı olarak değişebilir olasılığı düşünülerek tam yapılandırılmamasına özen gösterdik.

Veri toplama süreci: Projenin verileri, 15 Haziran - 15 Aralık 2013 tarihleri arasında toplandı. Kızlar 18 yaş altında oldukları için Çocuk Rıza Formu ve Veli Onay Formu kullandık. Görüşmelerimizi beden eğitimi öğretmen odasında, kafeteryada, spor salonunda ve evlerde gerçekleştirdik. Katılımcılardan izin alarak ses kayıt cihazı kullandık. Görüşmelerin ortalama süresi 51 dakikadır.

Verilerin Analizi: Verilere içerik analiz yöntemi uyguladık (Patton, 2002). Öncelikle tüm bireysel görüşmeler kelimesi kelimesine bilgisayar ortamına aktarıldı. Açık kodlama yöntemi kullanarak, her iki araştırmacı olarak görüşme metinlerini satır satır okuduk ve bir kod listesi oluşturduk. Kodlama sonucu ortaya çıkan kavramları anlamlı bir tema altında toplanmaya çalışırken, aynı kodlama sürecinde olduğu gibi hem çalışmanın kuramsal çerçevesi hem de veriler doğrultusunda temaları belirledik (Patton, 2002).

Verilerin inandırıcılığı: Araştırmacı çeşitlenmesi kapsamında, verilerin incelenmesi ve kodlanmasını bağımsız gerçekleştirdik (Patton, 2002). Temaların oluşturulmasında, görüş birliği sağlanana kadar birimler üzerinde uzunlamasına tartışmalar yürüttük. Veri kaynağı çeşitlenmesi kapsamında; birincisi bireysel görüşmeler ile yansıtıcı araştırmacı günlüğünü (rekreatif alanları, parkları, spor alanlarını ve bu alanların o kentin halkı tarafından kullanımının gözlemlenmesi sonucu aldığımız notlar) birlikte kullandık; ikincisi SEM doğrultusunda üç ayrı kuşaktan bireysel görüşmeler yoluyla veri topladık.

BULGULAR

Ergen kızların spora başlamasında ve devam etmesinde etkili olan faktörler, SEM temelinde bireysel, sosyal, fiziksel ve politik faktörler olarak dört kategoride sınıflandırılarak, her bir faktör kendi içinde tartışılmıştır.

1. Bireysel Faktörler

Spora ilgi, yaşamın bir parçası: Görüşmeler sırasında açığa çıkan en temel bireysel faktörlerden biri, kızların spora ilgisidir. Örneğin Adanalı voleybolcu Merve, küçükliğünden beri sporun farklı dallarına olan ilgisini ve öğrenme isteğini şöyle

anlatıyor: *“İlkokuldayken hep erkeklerle futbol oynardım apartmanın aşağısında. Ben 6.-7. sınıfa kadar aşağı inip top oynardım. Daha sonra hentbol takımımız vardı okulda, antrenmanlarına girdim. Tenise de bir ara çok ilgim vardı, oynamasam bile izlemekten zevk alırdım... Sporun tamamını çok severim ama ilgim birazcık daha toplu sporlara.”* Özellikle uzun yıllardır spor yapan kızlar için spora olan ilgi, devam eden spor yaşamıyla birlikte bir yaşam tarzı olmaktadır. Ordulu basketbolcu Eda'nın kendini tanıtırken söylediği ilk cümleler, sporun onun hayatındaki yerini göstermektedir: *“Basketbol, spor bir yaşam tarzı. O olmazsa olmaz yani. Ben 7 yılımı vermişim, bir şeye adanmışım. Erkek arkadaşımın bile önemli benim için.”*

Sporla gelen eğlence ve mutluluk: Eğlenme, sporcu kızların neredeyse tamamında açığa çıkan bir temadır. Sporda yapılan hareketler, oynanan oyunlar, takım arkadaşlarıyla ve antrenörle geçirilen zaman, yarışlar, deplasmanlar, kızların eğlence nedenleri olarak belirlendi. Aşağıda sunulan Çişem ve Merve'nin alıntılarında eğlence vurgusu yer almaktadır: *“Ben eğleniyorum yüzerken. Yarışlar çok eğlenceli geçer. Tezahürat yaparız, bağırırız falan”* (Çişem); *“Deplasmanlarımız çok eğlenceli geçer. Sürekli en yakın arkadaşlar bir odadayız. Yemeğe, içmeye berabersin. Akşam olduğu zaman hepimiz bir odada toplanırız, kimileri oyun oynar, şarkı söyler.”* (Merve).

Sporda deneyimledikleri eğlencenin mutluluk yaratması pek çok sporcu kızın görüşmelerinde açığa çıkan bir durum. Bu mutluluğun kaynağı İlayda'daki gibi spor yapmanın yarattığı rahatlık duygusu da olabiliyor, Aycan gibi takım arkadaşlarıyla olmanın getirdiği eğlence de olabiliyor. Ceyda ve Eda da sporun kendilerini nasıl mutlu ettiğine ve bunun yaşamlarına yansımalarına işaret ediyor: *“Spor yaparken böyle kendimi huzurlu, mutlu hissediyorum. Spor yaptığımda başka bir Ceyda gibi oluyorum.”* (Ceyda); *“Oynarken hayata gülümsüyorum. Bir şeyi kafaya takmamaya başladım. Basketbol oynayınca unutturum diyorum mesela.”* (Eda)

Disiplin: Sporu yapabilmek ve sporda devamlılığı sağlamak için disiplinli ve iradeli olmak gerekiyor. Bununla birlikte sporun kazandırdığı disiplin, kızların spor dışı yaşamlarına, özellikle okuldaki akademik başarısına olumlu yansıtılabiliyor. *“Spor denince aklıma irade geliyor. Mesela kendinle yarışyorsun. Kendini geliştirmeyi, kendi seviyeni*

aşmayı ve çalışmayı öğreniyorsun.” diyen yüzücü Çisem’e göre spor, disiplin demek. Sporla birlikte bir disiplin kazandıklarının farkında olan kızlar, gündelik hayatlarındaki mesailerini ayarlamak, işleri ertelememek üzerinden zamanlarını programlıyor. Akademik hayat ile sporculuğun gereklilikleri arasındaki dengeyi de bu disiplinli tutumlarıyla sağlama eğilimindedir. Örneğin *“Spor kendi yaşam tarzımı çok etkiledi. Yani her şeyim bir plana uydu. Derslerim bayağı düzene girdi”* diye anlatan Esmâ, spor sayesinde öğedlerini ertelediğini, zamanında yaptığını ve bunu da antrenmanları ile koordineli bir şekilde yürütmediğini vurguluyor.

Kilo kontrolü: Spor ve sağlık ilişkisinin de ele alındığı görüşmelerde kızlar, özellikle kilo kontrolünü çok vurguladılar. Voleybolcu İlayda gibi kilo almamaktan memnun olan kızlar, sporun en temel katkılardan birinin bedenlerine yönelik olduğunu belirtiyor: *“Bence spor yapmak sağlık açısından da büyük bir avantaj. Hani kilo sorunu falan da olmuyor kesinlikle. Hatta ne kadar yersen o kadar yakıyorsun.”* Spor branşları içerisinde kilo kontrolünün kritik bir öneme sahip olduğu cimmastikte sporcu olan Ankaralı Senem de sporla birlikte istese de kilo almadığını ama yine de branşı gereği zaman zaman diyet uyguladığını belirtiyor.

Kilo almamak, kilonun boya göre orantılı olması ve kaslanmak kızların spor yaparak kazandıkları özelliklere dönüşüyor. Ergenlik dönemindeki bedensel değişimler nedeniyle yaşanan gerilimler, yüzücü Özgün’ün ifadesine göre sporcu kızların yaşamadığı bir özellik: *“Antrenmanlar sayesinde yediklerimi kolayca sindirebiliyorum. Mesela hiç düşünmüyorum, hani bazen pizza olur ‘acaba kilo alır mıyım?’ diye düşünürsün, ben ‘aman yiyeyim, akşam veririm zaten’ şeklindeyim.”*

Kendine güven: Sporcu kızlarda sporun kendilerine kazandırdığı güven, kararlılık ve mücadele duygularının sadece spor alanında değil, hayatın her alanında karşılaştığı zorluklarla baş etmede önemli birer öğeye dönüşmesi söz konusu: *“İnsan kendine güveniyor. Bazı arkadaşlarım o kadar fazla güvenmiyor. Bazısı tek başına bir yere gidemiyorlar.”* Bu alıntının sahibi tenisçi Ayça’nın annesi Handan da Ayça’nın spor sayesinde kendine güven kazandığını belirten annelerden: *“Ayça’nın önce kendine güveni geldi. Mesela bir ortamda bulunması, konuşması, davranışları açısından kendine güveni geldi. Sorumluluk sahibi oldu. Mesela diyoruz ‘kızım yorulduğun zaman bize alo*

de, biz alalım, biz getirelim’. ‘Yok, anne ben kendim gelirim, kendim giderim.’ diyor.”

“Kendime güveniyorum, hiçbir şey imkânsız değil bence. Onun için sınavlarda da yarışmalarda da yapabileceğimi düşünüyorum. Cesaretliyim.” diyen cimmastikçi Senem’in, annesi Mualla da kızının kendine çok güvendiğinden bahsediyor: *“Son derece öz güvenli yetişiyor. Zaten niye spora verdik dersin, işte kendine güveni gelsin, sağlıklı olsun. O net güveniyor, çok seviyor.”* Bununla birlikte, voleybolcu Merve *“Sporun bana kattığı çok çok avantaj var. Hani güven açısından çok avantaj var. Hem kendime güvenim hem de annemin babamın bana güveni.”* diyerek sporcu olmayla aile içerisinde kurulan güven ilişkisini eşleştiriyor.

2. Sosyal Faktörler

Aile desteği: Çocukların spora katılımı ve aile desteği konulu araştırmalarda aile desteği, duygusal, bilgisel ve lojistik destek olarak sınıflandırılıyor (Côté ve Hay, 2002). Bu çalışmada ailenin kızlarına sundukları *duygusal destekler* arasında sporla ilişkili hedefler koymak, cesaretlendirici/teselli edici sözler söylemek ve spor yapmasına izin vermek yer alıyor. En fazla sunulan destek ise cesaretlendirici sözler söylemek. Ailelerin sundukları *lojistik destek* ise kızların sporuna ekonomik ve zaman yatırımı yapmak, spor ekipmanları almak, deplasmanlarda harçlık vermek, antrenmanlara ve yarışmalara götürüp-getirmek, kendi serbest zamanlarından/iş zamanlarından/ tatillerinden fedakârlık yapmak veya bu zamanların organizasyonunu kızların sporuna göre yapmak ve kızların beslenmesine dikkat etmek olarak açığa çıktı. Son olarak, *bilgisel desteğin* içeriğinde spor etkinliğiyle ilgili taktik/teknik önerilerde bulunmak, kızının ve diğer sporcuların sportif başarısını takip etmek, sporla ve kariyerle ilgili sorunlara çözümler bulmak yer alıyor. Özgün’ün ifadesi üç kategoriye örnekleyen bir alıntıyı temsil ediyor: *“Onlar (ailem) çok destekliyor. Zaten onlar desteklemeseydi ben yüzmeye başlamamış olurum. Yapabileceğimi söylüyorlar (Duygusal destek). Nasıl yapacağımı söylüyorlar (Bilgisel destek). Antrenmandan annem ya da babam alıyor (Lojistik destek). Öyle olunca beni desteklediklerini anlıyorum.”*

Ailede spora ilginin ve spora katılımın olması: Kızların yarısının ortak özelliklerinden birisi, ailelerinde spor yapmış olan ya da yapan bireyle rin varlığı. Masa tenisçi Melis’in annesi çocukken

bir karate kitabından ve teyze oğlundan karateyi öğrenmiş, eşinden gizli kickboksa gitmiş ve çocuklarını masa tenisine götürüp-getirirken masa tenisi oynamaya başlayarak yarışmalara katılmış. Sinoplu Eda'nın dayıları atletizmle, anne ve teyzeleri basketbolla ilgilenmiş. Anne babası ünlü okçulardan olan, kendi yaş grubunda Türkiye'nin en yüksek okçuluk puanına sahip Sıla, ok atmaya başlamasını anne ve babasının okçuluk yaşamlarına bir şekilde dâhil olması bağlamında açıklıyor. Çisem'in aile bireylerinin neredeyse tamamı yüzmeyle ilgilenmiş, bu durum onu da yüzmeye yönlendirmiş; ayrıca annesinin kendisine verdiği duygusal ve lojistik desteğin nedenini annesinin de yüzücü olmasına bağlıyor: "*Sporcu bir anneye sahip olmak benim açımdan iyi çünkü beni anlayabiliyor. Bir rahatsızlığım olduğu zaman hemen anlayabiliyor çünkü kendisi de yaşamış bunların hepsini. O konuda bayağı yardımcı oluyor. Konusuruz sporla ilgili, yarışlarla ilgili.*"

Her zaman babanın, annenin ya da aile bireylerinin kızların spora başlamasında olumlu bir etkisi olduğunu söylemek zor. Örneğin, Erzurumlu Esmâ'nın buza başlamasında beden eğitimi öğretmeni Yeliz'in teşvikiyle birlikte kendi ilgisi ve hevesi çok etkili. Babası izin vermemiş ama babasına "yalvarmış" ve ondan izin almayı başarmış: "*İlk başta babam bana yapamazsın diyordu, erkek kardeşime daha çok yol veriyordu, o futbol oynuyordu.*" Esmâ'nın babasının izin vermemesinin nedeni, kızının türbanlı olması ve İmam Hatip'te okuyor olması. Fakat kızının isteği, buz ortamının güvenilirliği ve antrenörün katkılarıyla baba ikna oluyor ve kızını destekliyor.

Beden eğitimi öğretmeni ve antrenör etkisi: Kızların ilgilendikleri spor dalı, beden eğitimi öğretmenin yönlendirdiği ve ilgilendiği (sporcu, antrenör olarak) spor dalı olarak çıkıyor karşımıza. Örneğin, Melis'in öğretmeni masa tenisi takımı çalıştırıyor: "*Okulda beden eğitimi öğretmenimiz beni aldı takıma. Koridorda bir tane masa tenisi masası almıştı, beni çalıştırıyordu. Sonra başka bir beden hocası geldi, o da malzeme yardımı yaptı, lisansımı çıkarttı.*" Bu öğretmenler, yetenekli olduklarını düşündükleri kız öğrencilerinin spora başlamaları ve devam etmeleri için çabalıyorlar.

Bazı kızların ifadelerinden antrenörün ailenin bir bireyi –baba, abi ve arkadaş- olarak görüldüğü ve bağlılığın olduğu anlaşılıyor. Eda'nın basketbol yaşantısının merkezinde antrenörü ve onunla olan

baba-kız gibi arkadaş gibi olan ilişkisi yer alıyor: "*İkinci babam gibi. Babamdan çok onu görüyorum sabah akşam. Arkadaş gibiyiz ona her şeyi anlatırım. Sevgilim olduğunda falan dinler yani.*"

Kızların antrenörleriyle kurdukları ilişkide belirgin olarak ortaya çıkan bazı toplumsal cinsiyet örüntülerine de rastlıyoruz. Özellikle kızların "kadınlık hallerini (kızların ifadeleriyle; duygusallık, kıskançlık, özel durum –menstruasyon-, erkek arkadaş ilişkisi vs.)" antrenörleriyle paylaşabilmeleri; ebeveynlerin kız çocuğu olduğu için spor ortamına ve antrenörüne güveni ön plana çıkarmaları öne çıkan temalar. Sinoplu Aycan "*Kız takımı olduğumuz için çok etkiliyor hani özel şeylerimiz. Biraz daha hassasız sanırım erkeklere göre, duygusal konularda*" diyerek kadınlık hallerinin spor yaşamlarını etkilemesi nedeniyle antrenörle ilişkisinin rahat olmasının özellikle kızlar için öneminin altını çiziyor.

Sporun cinsiyetlendirilmesi: Spor dallarının toplumsal cinsiyet uygunluğu, kızların neredeyse tamamının yorumlarından ortaya çıkan bir tema. Sporun cinsiyetlendirilmesi, kızların hangi sporu yapacaklarının kararında belirleyici olabiliyor. Ceyda'ya göre, babasının kendisini futbola değil de yüzmeye göndermesinin nedeni babasının futbola kızlara uygun görmemesi: "*Babam futbolcu olduğu için ben de kız olduğum için futbola göndermemişler. Babam da işte futbol olmaz bari yüzmeye gönderelim demiş.*" Ecem de tenisi seçmesinin nedeni olarak tenisin kadınlara daha uygun bir spor dalı olmasını vurguluyor: "*Tenis, kibar bir spor, kızlar kibarlığı seviyor. Kızlarda bence önemli bu. Erkekler her türlü oynar. Kızlar daha yumuşak daha kolay sporları yapmak istiyorlar.*"

Sporların cinsiyetlendirilmesinde sporun gerektirdiği kaslı ve güçlü olmanın erkeklikle özdeşleştirilmesinin etkisini bazı kızların görüşmelerinde görmek mümkün. Eda ve Esen, kendilerinde kası sevmediklerini söylüyorlar: "*Sevmiyorum kızlarda kas, kendimde de sevmiyorum. Yakışmıyor. Kızda bir kas olmuyor yani, erkekte olur da kızda olmaz. Çıkıyor ya kibar görünmüyor gibi geliyor bana.*" (Eda, basketbol); "*Kaslarım kötü duruyor gibime geliyor. Oturunca mesela çok büyük görünüyör ve ben onu sevmiyorum.*" (Esen, cimnastik). Sayıları az olmakla birlikte sporun cinsiyetlendirilmesini eleştiren kızlar da var: Buz hokeyci Esmâ ve Buket, voleybolcu Merve ve okçu Sıla. Buket'in arkadaşları, buz hokeyinin erkek sporu olduğunu

düşündükleri için onu erkek gibi buluyorlarmış. Buket'e göre de buz hokeyi bir erkek sporu ve bu nedenle "kız gibi narin kızların" oynayamayacağını söylüyor ve "ama ben yapıyorum" diyerek kendisini "o kızlardan" ayırıyor.

Takım arkadaşlığı: Bir takımın sporcusu olmak, takım arkadaşlığının ön plana çıkmasına ve kızların arkadaş çevresinin takım arkadaşlarından oluşmasına neden oluyor. Yaprak'ın "Takımda aynı şeyleri hissediyorsun, aynı şeyleri yaşıyorsun. O yüzden de birbirini daha iyi anlıyorsun. Daha kolay empati kuruyorsun. Çoğu zaman beraber olunca arkadaşlıklar çok geliyor. Ve bir süre sonra hiç kavga etmemeye başlıyorsun" alıntısında olduğu gibi antrenmanda ve yarışmalarda birlikte geçirilen uzun zamanlar, aynı okulun öğrencisi olmak, birlikte sevinmek ve üzülme takım arkadaşlığının vurgusunun artmasının nedenleri. Ayrıca Merve'nin "Biz 12 kişi aynı takımdayız, aynı okuldayız. Bildiğiniz 12 kız kardeşiz." cümlesi, takım arkadaşlığının kız kardeşlik statüsüne sahip olduğunu gösteriyor. Kız kardeşlik deneyimleri o kadar yoğun ve doyurucu ki kızların spora devam etmelerinde önemli bir faktör oluyor.

3. Fiziksel Faktörler

Okulun spor olanakları: Okullarda spor tesislerinin, ekipmanların ve spor takımlarının varlığı, kızların spora başlamasında ve devam etmesinde önemli bir role sahip. Örneğin, ilkokulda atletizm ile ilgilenen Eda okul bahçesinde basketbol oynarken, beden eğitimi öğretmenlerinin kendisini fark etmesi ve okul takımının kurulması ile basketbola başlıyor. Tenisçi Ayça'nın okulunda kortların olması, okulda kulüp tarafından seçmelerin yapılmasına zemin hazırlamış. Yüzücü Ceyda'nın farklı bir branşta spora devam etmesine olanak tanıyan okuldaki mevcut ekipmanlar ve takımın olması: "Okulun badminton takımı kurulacak. Öğretmen beni de çağırıyor. Lisanslı sporcuları alıyorlar sadece. Beden eğitimi derslerinde çalışacağız." Esen'in tekvandoya başlamasına olanak tanıyan da okulunda uygun bir salonun bulunması: "Okulun altında bir oda var, yarısını böldüler ve tekvando salonu yaptılar. Orada tekvandoya başladım."

Antrenmanların gerçekleştiği spor tesisleri: Kentin coğrafi yapısı ile şekillenen spor alanları, bazı kızların spora başlamasında önemli bir etkiye sahip. Örneğin 25. Dünya Üniversiteler Kış Oyunlarının 2011 yılında Erzurum'da gerçekleştirilmiş olması, kentte kış sporları ile ilgili birçok yatırı-

mın yapılmasına olanak sağlamış. Ayrıca, antrenmanların yapıldığı spor tesislerin olanakları, güvenliği ve temizliği sporcuların spora devam ederken ihtiyacı olan motivasyonu sağlaması açısından önemli görünüyor. Olimpik standartlardaki buz pistinde sporculuğa devam eden Buket, Esmâ ve Aycan gibi, Ayça'nın da motivasyon kaynağı sporcuların antrenörleriyle tek tek oynama şansının olduğu 3 açık 3 kapalı kort bulunan kulübün varlığıdır. Bununla birlikte, tesislerin yaşanılan çevreye yakınlığı, kulübün servis olanağını sunması hem spora başlamada hem de devam ettirmede önemli bir faktör. Örneğin, spora ilk başladığı dönem cimnastik salonu evlerinin çok yakınındaymış Esen'in, tek başına gidebildiği için "kolaylıkla orada başladım" diyor. Ceyda da Adana'daki yüzme havuzunun eve yakın olduğunu, annesiyle birlikte yürüyerek gidip geldiklerini söylüyor. Servis olanağı ise spor tesislerinin şehir merkezinin dışında yer aldığı Erzurum gibi kentlerde, yoksul ailelerin çocuklarının spora devam etme noktasında kritik bir öneme sahip.

4. Politik Faktörler

Eğitim Politikaları: Eğitim politikaları kapsamında sınav sistemi ve beden eğitimi dersleri yer alıyor. 27 sporcu kızın on üçü 4-8. sınıfları kapsayan ilköğretimde, diğer on dördü ise 9-12. sınıfları kapsayan orta öğretimde (lisede) eğitim görmekte. Projenin devam ettiği süreçte kızların çoğu dershaneye gitmekte, anne-babadan ya da özel öğretmenlerden ders desteği almakta ve bir sınava hazırlanmaktaydı. Görüşmelerimize yansıyan yoğun dersler, ödevler ve sınavlar, kızların antrenmanları ile dersleri arasında bir denge kurmasını kimi zaman zorlaştırırken kimi zaman da İlayda'nın "Sporcular disiplinlidir, ikisi arasında dengeyi kurar" cümlesiyle ifade ettiği gibi sporcu disiplini sayesinde başa çıkma yollarını güçlendirebiliyor. Fakat genel olarak ilköğretime ve orta öğretime giden yaşlıları gibi yaşadıkları ders ve sınav stresine bir de "Sporunu devam ettirebilme" kaygısı da ekleniyor ve birçoğu spora ara veriyor.

Beden eğitimi dersleri, kızların antrenmanları dışında spora katıldıkları temel düzlemlerden birini oluşturuyor. Beden eğitimi öğretmenlerinin yaklaşımı, eğitim programının uygulanıp uygulanmaması, dersin nasıl yapılandırıldığı ve kızların ilgisi gibi diğer etkenler de devreye giriyor. Derslerde erkek öğrencilerin merkeze alınması, öğretmenler tarafından spor branşlarının cinsiyet temeline ayrıştırılması ve erkeklerin spora ilgisinin

daha fazla olduğu ön yargısıyla okul takımların çoğunun erkek takımı olarak kurulması, görüştüğümüz kızların da dikkat çektiği önemli unsurlar. Ankara'dan Özgün, Sinop'tan Esen ve Erzurum'dan Buket'in hikâyeleri bu açıdan benzerlik taşıyor; dersin rekabetçi yapısından ve sporun cinsiyetlendirilmesinden şikâyetçiler. Özgün "*Erkekler çok aşırı ciddiye alıp sanki ölüm kalım meselesiymiş gibi etrafa emirler verip duruyorlar ama kimse onlara bakmıyor genelde. Biz daha çok oyun gibi yaklaşıyoruz*" derken, Buket öğretmenin kızlara voleybol, erkeklere de futbol topu verdiğini ve her zaman serbest kaldıklarını fakat erkeklerin kendisini oyuna almadığı için tribünlerde oturduğunu anlatıyor. İlginç olan, Buket beden eğitimi derslerine aktif katılmadığı için velisine şikâyet edilen bir milli sporcudur.

Spor politikaları: Kızlarda ve ailelerinde sporcunun spor hayatını devam ettirebilmesi için devletin eğitim ve spor alanında kolaylaştırıcı politikalara sahip olması gerektiğine dair bir beklenti var. Sadece İlayda ve Merve %100 sporcu bursuyla özel bir okulda okuyor ve diğerleri özellikle okullarda sporcuya teşvik olmadığını söylediler. Çisem'in görüşleri bu anlamda dikkat çekici: "*Destek kötü, yok hatta. Bir kere teşvik yok. Okul takımı yok. Okulun spor bursu yok zaten... Mesela bir yüzücüyü hiç teşvik etmiyor. Hatta 'yapma' der gibi. Mesela sabah geliyorum, yorgun oluyorum. Ya da ödevde bir şey eksik oluyor. Antrenmanım vardı hani yapamadım, 'yüzmeseydin, yapma o zaman, yüzme bana ne' diyorlar.*" Diğer taraftan, bazı kızlar ve aileleri spor aracılığıyla bir gelecek kurabileceklerini de düşünüyorlar. Ceyda, Buket ve Ecem spor aracılığıyla kendilerine beden eğitimi alanında bir gelecek kurmak istiyorlar. Ailelerin de çocuklarına bu yönde bir talebi oluyor. Ceyda geleceğiyle ilgili "*Babam en basiti beden eğitimi bölümünü kazanırsın dedi. Beden eğitimi öğretmeni de olabilirim belki. Ya da ileride yani genç olduğumda yüzme antrenörü de olabilirim*" diyerek spordan kopmak istemeyen hedeflerine işaret ediyor.

Bazı kızlara göre Türkiye'de sporcular eşit fırsatlara sahip değiller ve popüler sporlar dışındaki branşlara gerekli önem verilmiyor. Eşit fırsatlara sahip olmadığına inanan ve bunu deneyimleyen Merve ve İlayda gibi sporcular, sporu her ne kadar bir meslek olarak tercih etmek isteseler de, kendileri için bir gelecek görmediklerini belirttiler. Merve Çukurova bölgesinde birincilik alan, başarılı bir takımın oyuncusu. Ancak Adana'da yaşayor olmanın getirdiği "önemsenneme" duygusu, onu

spor organizasyonlarındaki karar vericileri "*İstanbul'da doğanlar şanslı spor açısından çünkü imkân fazla. Tüm spor salonları, tüm stadyumlar orada. Eşitsiz, adaletsiz. Mesela iyi takımları bile önce batıdan seçiyorlar Anadolu'dan seçmiyorlar...*" ifadeleriyle sorgulamasına neden oluyor.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada sporcu kızların spor deneyimlerini SEM faktörleri temelinde ve toplumsal cinsiyet yaklaşımı bağlamında ele aldık. Araştırma bulguları, kızların spora katılmalarında ve devam ettirebilmelerinde bireysel, sosyal, fiziksel ve politik SEM faktörlerinin bütünsel olarak belirleyici olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında, spor branşlarının ve spor alanlarının cinsiyetlendirilmesi, beden eğitimi derslerinde kızların hala dışsal kalması, kızların spor branşı tercihlerinde cinsiyet temelli ebeveyn etkisi ve sporcu kadın olmaya ilişkin üretilen cinsiyet ideolojileri gibi sadece toplumsal cinsiyete özgü farklı deneyimler de söz konusudur.

Kızların spor deneyimlerinde etkili olan bireysel faktörler arasında spora olan ilgileri, spor ortamındaki eğlenceler, sporun kazandırdığı disiplin, kilo kontrolü ve kendine güven yer alıyor. İlgili alanyazınla tutarlı olarak, bu çalışmada kızların bireysel faktörler kapsamında spora devam edebilmelerini sağlayan eğlenceyle birlikte yaşadıkları mutluluk oluyor; gündelik hayatlarının yoğun temposu, onlara zamanı ayarlamayı ve planlamayı, yani disiplinli olmayı öğretiyor (Casey ve ark., 2009; Zhang ve ark., 2012). Diğer taraftan spor yaparak kilo kontrolü yapabildiklerini ve dolayısıyla sağlıklı olduklarını da düşünüyorlar. Tüm bunların bileşiminden kendine güven, kararlılık ve mücadele azmi çıkıyor.

Kızların spor deneyimlerinde rol oynayan sosyal faktörler arasında ebeveyn desteği, ailede spora ilginin ve katılımın olması, antrenör ve beden eğitimi öğretmenin desteği ve takım arkadaşlığı yer alıyor. Aile desteği, kız çocukların fiziksel aktiviteye ve spora katılmalarını etkileyen en temel faktörlerden biri (Casey ve ark., 2009; Côté ve Hay, 2002). Aileler, kızların yaptıkları spor dalının gerekliliklerine, yaşlarına, ailenin sosyo-ekonomik düzeyine ve yaşanılan çevreye göre türü ve miktarı değişen duygusal, lojistik ve bilgisel destek sunuyorlar (Coleman, Cox ve Roker, 2008; Côté ve Hay, 2002; Craike, Symons ve Zimmermann, 2009). Ayrıca antrenörün ve beden eğitimi

öğretmenin aynı kişilerden oluşması nedeniyle, kızların bir kulüple tanışmasındaki ve spora devam etmesindeki rolü çok önemli (Sallis ve ark., 2000; Humbert ve ark., 2006). Öğretmenlerin öğrencilere olumlu geribildirimler vermesi, spora ilgisi ve yatkınlığı olanları spora yönlendirmesi kızların spora katılımında olumlu bir etkiye sahip olabiliyor (Casey ve ark., 2009; Zhang ve ark., 2012). Alanyazın, kızların spora katılımlarında arkadaş etkisinin ve arkadaşlık duygusunun önemli bir belirleyen olduğunu ortaya koyar (Jago, Page ve Cooper, 2012; Casey ve ark., 2009). Bu araştırmada da kız kardeşlik duygusunun sosyal faktörler kapsamında açığa çıkması söz konusudur. Arkadaşlığın spora katılımında ve devam etmede birbirlerine destek verme, paylaşma duygusu, problemleri beraber çözme ve eğlence gibi unsurlarda önemli bir rolü vardır (Zhang ve ark., 2012).

Sporcu kızların spora başlamalarında ve devam etmelerinde etkili olan fiziksel faktörler ise okulun ve antrenman yapılan tesislerin olanaklarıdır. Craike ve arkadaşlarının da (2009) belirttiği gibi okulun fiziksel yapılanmasının spor yapmaya olanak tanınması ve ekipmanların olması bazı sporcu kızların ya spora başlamasına, ya başka bir spor branşına devam etmesine ya da teneffüslerdeki kısa süreyi bile değerlendirebileceği bir antrenman zamanına dönüştürmeye fırsat sağlıyor. Ayrıca, antrenmanların yapıldığı spor tesislerin olanakları, güvenliği ve temizliği sporcuların spora devam ederken ihtiyacı olan motivasyonu sağlaması açısından önemli görünüyor (Zhang ve ark., 2012). Sonuç olarak tesislerin yaşanılan çevreye yakınlığı, yaşanılan yerin uygunluğu (trafik, suç oranı, sosyal normlar, spor olanakları) ergenlerin spora katılımını belirleyen önemli unsurlar arasındadır (Sallis ve ark., 2008; Wilson ve ark., 2011).

Araştırma sonucunda, kızların spora katılımlarında etkili olan politik faktörler eğitim ve spor politikaları bağlamında ortaya çıktı. Sadece beden eğitimi derslerinin “varlığı” bir öğrencinin sporcu olması ya da olmaması için yeterli bir belirleyen değil. Sporcu kızların çoğunluğunun derslerde kendilerine yer bulamadıklarını gördük. Beden eğitimi derslerinde erkek öğrencilerin daha baskın olduğunu (Atencio ve Koca, 2011; Koca ve Öztürk, 2013) ve erkeklerin dalga geçmelerinin kızların spora katılımlarının olumsuz yönde etkilendiğini biliyoruz (Casey ve ark., 2009; Craike ve ark., 2009). Dersin kazanmaya yönelik yarışmacı yapısı, adil oyun anlayışının yerleşmesini engellerken, erkekler lehindeki ve kızları dışlayıcı yapısı ise

cinsiyet eşitsizliğini doğurmakta. Kızlardan milli sporcu olanların bile “*oturmamak zorunda kalıyorum, erkekler futbol oynatmıyor, diğerleri ile de oynanmıyor*” demesi, bir beden eğitimi dersinin toplumsal cinsiyet yapılandırılmasını açığa çıkartması açısından kritik bir örnek.

Araştırmada sonucunda, kızların spora katılımında ortaokuldan liseye geçiş sınavlarının olumsuz etkisi çok yakıcı bir şekilde açığa çıktı. Kızlar, antrenmanları ve dersleri arasında sıkışıp kalan fakat sporcu olmanın getirdiği bireysel faktörler (kendine güven, ilgi, irade, mutluluk gibi) ve spora bağlanışlık düzeyi ile denge kurmaya çalışan bir hayata sahipler. Spor ve eğitim kurumları arasındaki koordinasyonsuzluk, sporcuların desteklenmemesi gibi faktörlerin yanı sıra, aslında tüm kurumların ortak çalışmaları ile çözülebilecek sorunların ailelerin tek başına yüklenmesi nedeniyle geleceğe karamsar bakan, adaletsizliği hisseden birçok sporcu kızın olmasının manidar olduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda akademik hayata dair içsel motivasyon ve okulun ve ebeveynlerin dersler vurgusu, spora katılımı azaltıyor ve spor/dersler karşıtlığı algısının oluşmasına neden oluyor (Craike ve ark., 2009).

Sonuç olarak, kızların spora katılmaya ve devam etmeye karar vermelerinde ve deneyimlerinde etkili olan çok boyutlu ve karmaşık faktörlerin anlaşılmasında sosyo-ekolojik modelin faydalı olduğunu ve bu faktörlerin her birinin belirleme gücü, şiddeti ve tonu her bir kız için farklılaşsa da, kızların spor deneyimlerini belirleyen tek bir faktörün olmadığını söyleyebiliriz.

ÖNERİLER

Uygulama önerileri: SEM çerçevesinde bireysel, sosyal, fiziksel ve politik faktörlerden herhangi birinin ihmal edilmeden etkileşimsel olarak ele alındığı bir yaklaşımın özellikle spor programlarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında önemli olduğunu görüyoruz. Öncelikle, okulda ve okul dışı alanlarda kızlar için kolay ve güvenli erişimin sağlandığı spor programlarının ve tesislerinin geliştirilmesine yönelik girişimlerin gerçekleştirilmesi gerekli. Bu programlar, kızların sportif yeterliklerini geliştirmelerine, başarı duygusunu yaşamalarına ve kendilerine güvenmelerine katkıda bulunacak fırsatlar sunarken eğlence boyutunu mutlaka içermeli. Ayrıca, ailelerin, kızların, beden eğitimi öğretmenlerinin ve antrenörlerin bazı sporların kadınlar için uygun olmadığına yönelik kalıpyargıyla hem bireysel hem kurumsal olarak mücadele edilmeli.

Araştırma önerileri: Her bir kızın hikâyesinin kendi dinamiği, kızların hikâyelerinin daha küçük kapsamlı bir araştırmada anlatı tekniğiyle araştırılmasının gerekliliğini gösteriyor. Ayrıca, farklı kadınlık hikâyeleri olmakla birlikte kadınlar arası farklılığın yeterince ortaya çıkamadığını düşünüyoruz. Örneğin, engelli kadınların, Müslüman (türbanlı) kadınların ve farklı cinsel yönelimden kızların spor alanıyla kurdukları ilişkinin SEM faktörleri bağlamında farklılaşabileceği konusu araştırmaya değerdir. Sporcu kızların neredeyse tamamında takım arkadaşlığı temasıyla karşılaştık. Spor bilimleri alanındaki feminist araştırmacılar için hala tartışılan bir konu olan sporun toplumsal cinsiyet ideolojisini yeniden üretmesi ya da bu ideolojiler için bir direnme alanı olması sorunsalı, özellikle ergen sporcu kızların takım arkadaşlığı ilişkisinde incelenebilir.

KAYNAKLAR

1. Atencio M, Koca C (2011): Gendered communities of practice and the construction of masculinities in Turkish Physical Education. *Gender and Education*, 23(1), 59-72.
2. Barnett TA, O'Loughlin J, Paradis G (2002): One- and two-year predictors of decline in physical activity among inner-city schoolchildren. *American Journal of Preventive Medicine*, 23, 121-128.
3. Casey MM, Eime RM, Payne WR, Harvey, JT (2009): Using a socioecological approach to examine participation in sport and physical activity among rural adolescent girls. *Qualitative Health Research*, 19, 881-893.
4. Coleman L, Cox L, Roker D (2008): Girls and young women's participation in physical activity: psychological and social influences. *Health Education Research*, 23(4), 633-647.
5. Côté J, Hay J (2002): Family influences on youth sport participation and performance. 503-519. In JM Silva & D Stevens (Eds.), *Psychological Foundations of Sport*. Allyn and Bacon, Boston.
6. Craike C, Symons C, Zimmerman J (2009): Why do adolescent girls drop out of sport and physical activity? A social ecological approach. *Annals of Leisure Research*, 12(2), 149-172.
7. Duncan M, Spence J, Mummery K (2005): Perceived environment and physical activity: a meta-analysis of selected environmental characteristics. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 2(11), 1-9.
8. Hall MA (1996): *Feminism and Sporting Bodies: Essays on Theory and Practice*. IL: Human Kinetics, Champaign.
9. Humbert M, Chad K, Spink K, Muhajarine N, Anderson K, Bruner M, Girolami T, Odnokon P (2006): Designing a youth physical activity program: factors that influence physical activity participation among high- and low-ses youth. *Qualitative Health Research*, 16, 467-483.
10. Jago R, Page AS, Cooper AR (2012): Friends and physical activity during the transition from primary to secondary school. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 44, 111-117.
11. İnce ML, Ebem Z (2009): Role of exercise stages in self-reported health promoting behaviors of a group of Turkish adolescents at transition to university. *Perceptual and Motor Skills*, 108, 394-404.
12. Koca C, Öztürk P (2013): The Construction of masculinities in Turkish physical education (Construcción de la masculinidad en las clases de educación física en Turquía). 226-246. In J. Piedra (Ed.), *Generos, Masculinidades y Diversidad*. Octaedro, Barcelona.
13. Norman GJ, Schmid BA, Sallis JF, Calfas KJ, Patrick K (2005): Psychosocial and environmental correlates of adolescent sedentary behaviors. *Pediatrics*, 116, 908-916.
14. Patton MQ (2002): *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA, Sage.
15. Sallis JF, Prochask JJ, Taylor WC (2000): A review of correlates of physical activity of children and adolescents. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 32, 963-975.
16. Sallis JF, Owen N, Fisher EB (2008): Ecological models of health behavior. 465-486. K Glanz, B Rimer & K Viswanath (Eds.), *Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice*. Jossey-Bass, San Francisco.
17. Thompson AM, Humbert ML, Mirwald RL (2003): A longitudinal study of childhood and adolescent physical activity experiences on adult physical activity perceptions and behaviors. *Qualitative Health Research Journal*, 13(3), 358-377.
18. World Health Organisation (2010): World health statistics 2010. <http://www.who.int/whosis/whostat/2010/en/index.html> (24 Temmuz 2015)
19. Wilson DK, Evans AE, Williams J, et al (2011): The results of the "active by choice today" trial for increasing physical activity in underserved adolescents. *Health Psychology*, 30(4), 463-471.
20. Zhang T, Solmon, MA, Gao Z, Kosma M (2012): Promoting school students' physical activity: a social ecological perspective. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24(1), 92-105.
21. Zick C, Smith K, Brown BB, Fan JX, Kowaleski-Jones L (2007): Physical activity during the transition from adolescence to adulthood. *Journal of Physical Activity and Health*, 4, 125-37.

